

Iz Ukrajine naj bi odšlo že več kot 3,5 milijona ljudi, v večini ženske in otroci. FOTO JURE ERŽEN

Vojna ni ženskega spola

Ohranjanje človečnosti O položaju in vlogi žensk v kriznih razmerah

»Ko o vojni govorijo ženske, pri njih ne najdemo ali skoraj ne najdemo tega, kar smo navajeni brati in poslušati: kako so eni ljudje junaško pobili druge in zmagali. Ali izgubili. Kakšna je bila vojaška tehnika in kakšni generali.« Zapiše beloruska avtorica, novinarica in Nobelova nagrajenka Svetlana Aleksijevič.

PIA PREZELJ

Medtem ko je med drugo svetovno vojno družbene diskurze v Sovjetski zvezi obvladovala podoba pogumnega in požrtvovalnega junaka (torej v večini moškega), ki se neustrašno in v imenu višjih idealov podaja na bojišče, je Svetlana Aleksijevič postopno, previdno začela zbirati izpovedi, vtise, spomine in pričevanja žensk, ki so se borile na vzhodni fronti. »Ne pišem o vojni, ampak o človeku v vojni. Ne pišem zgodovine vojne, ampak zgodovino čustev.« je svoje delo nato povzela v knjigi *Vojna nima ženskega obraza* (prevod Jani Rebec, Goga, 2020), ki je, ko je v necenzurirani obliki izšla (še) v času perestrojke, leta 1985, ne le zamajala uveljavljen nacionalni mit, temveč pokazala na drugo, zamolčano plat vojne, ob tem pa na dejstvo, da je izkušnja vojne ne glede na spol nesmiselna in uničujoča.

Ženske v vojski zasledimo že v 4. stoletju pred našim štetjem v grških vojskah v Atenah in Špartii, pozneje v pohodih Aleksandra Makedonskega, ob obleganju Konstantinopola leta 626, že med prvo in predvsem drugo svetovno vojno pa so ženske v številnih državah služile v vseh vojaških odredih, poudarja Svetlana Aleksijevič, toda ženske pripovedi o vojni »so drugačne in o drugih temah. Ženska vojna ima svoje barve, svoje vonje, svojo osvetlitev in svoj lasten nabor čustev. Svoje besede. Tam ni junakov in neverjetnih podvigov, tam so le ljudje, ki opravljajo nečloveške naloge.«

Ne glede na to, o čem ženske govorijo, je pri njih stalno prisotna misel, da je vojna predvsem umor, šele potem težko delo, še zapiše avtorica. »Nenazadnje pa tudi običajno življenje: pele so, se zaljubljale, si navijale lase na navijalke ... V središču sta vedno neznozna ideja smrti in želja, da ne bi umrl. Še bolj neznozna in odbijajoča pa je ideja ubijanja, kajti ženska daje življenje. Podarja. Dolgo ga nosi v sebi, ga neguje. Postalo mi je jasno, da je ženskam težje ubijati.«

Nuja po trajnostni in miroljubni družbi
Ne samo jezik, tudi izkušnje žensk v vojni so nekoliko drugačne, poudarja Svetlana Aleksijevič – so ne le tiste, ki odhajajo, temveč tiste, ki ostajajo. »Vas mojega otroštva je po vojni pripadla ženskam. Postala je vas kmečkih žensk. Ne spominim se moških glasov,« zapiše avtorica. Vprašanja o položaju in vlogi žensk v kriznih razmerah so nedavno obravnavali tudi na dogodku *Ženske za mir in varnost*, ki je v organizaciji Inštituta za razvoj vključujoče družbe (IRVD) in slovenskega centra PEN z namenom prispevanja k enakosti spolov in položaju žensk v družbi in kot nadaljevanje ciklusa pogovorov o človečnosti potekal v prostorih Društva slovenskih pisateljic v Ljubljani.

Kot je dejal Bećir Kečanović, direktor IRVD, je programska zasnova dogodka *Ženske za mir in varnost*, na katerem so spregovorile predsednica slovenskega Pena Tanja Tuma, predstavnica uprave za zaščito in reševanje

Vojna kot utelešenje zla in nečlovečnosti ljudi prizadeva na različne načine – ne gre le za travme, izgubo ljubljenih oseb, doma, življenja, ki si ga zgradil, temveč za izgubo vere v dobro, v človeka.

ANICA MIKUŠ KOS

Katja Banovec Juroš, veleposlanica Blanka Jamnišek ter psihiatrinja in pediatrija Anica Mikuš Kos, plod večletnega sodelovanja IRVD, Pena, ministrstva za obrambo, vojske in policije ter predstavnikov lokalne samouprave, akademskih ustanov in civilne družbe.

»V Sloveniji sicer pri uveljavljanju načela enakosti spolov in izboljšanju položaja žensk v družbi ni bilo nobenih posebnih ustanov in združenj. Na tem specifičnem področju, ki ga na svetovni ravni opredeljuje Resolucija 1325 oziroma Agenda o ženskah, miru in varnosti, uspešno delujejo predvsem državni organi, zlasti vojska in policija, ki imata s svojo udeležbo v mednarodnih mirovniških in humanitarnih misijah tudi veliko

uporabnega, operativnega znanja in izkušenj. V povezavi s tem se je pred leti povečala potreba po sodelovanju civilne družbe pri vključevanju načela enakosti spolov v nacionalno varnostno politiko ter pri razvoju tako imenovanih mehkih strategij preprečevanja nasilne radikalizacije in terorizma,« poudarja Kečanović. Ker so tedaj že sodelovali v nacionalni mreži za ozaveščanje o nevarnosti nasilne radikalizacije, je leta 2020 nastala pobuda za skupino oziroma platformo *Ženske za mir in varnost*, katere ustanoviteljica je Sabina Hren, prostovoljka IRVD, ki trenutno kot civilna mednarodna svetovalka deluje v eni od mirovniških misij.

Isto leto je skupina s soorganizatorji pripravila dogodek v počastitev 20. obletnice resolucije varnostnega sveta Združenih narodov o ženskah, miru in varnosti, cikel pogovorov o človečnosti pa so zatem kot svojevtrno nadaljevanje zasnovali z mislijo, da »razen človečnosti – biti človek – in človečnosti – ravnati odgovorno drug do drugega, v duhu svetovnega bratstva – nobeno drugo načelo, vključno s precejšnjo integriteto, ne premore takšnega mobilizacijskega in transformacijskega potenciala, ki je v danih razmerah nujen in neogibno potreben za prehod v miroljubno in trajnostno, vključujočo in varno družbo prihodnosti za vse. Le dan za prvimi dogodki iz cikla *Človečnost in skupno dobro*, se je začela agresija na Ukrajino. « V napovedi dogodka je Kečanović zapisal, da smo bolj kot kdaj prej na preizkušnji človečnosti,« zdaj pa dodaja, da je »zgodil tragično naključje naneslo, da dogodek *Ženske za mir in varnost* sovpadajo z grozljivo bratomorno vojno.«

Netenje notranje nestrpnosti

Tanja Tuma, ki je na dogodku razprla vprašanje pisk v kriznih razmerah (slovenski Pen ima pri tem posebno nalogo, saj ima pri nas sedež mednarodni odbor Pisateljic za mir), je opozorila, da se nasilje nemalokrat začne v jeziku, v sovravnem govoru, v cenzuri.

»Izročilo vojne pravi, da je velični grški mislec Platon v dialogih o vojni Sokratu položil v usta besede o dveh vrstah vojne. Prva je agresija, ki jo začne zunanji sovražnik. Druga, ki je po Platonu hušja od prve, je razprtija. Začne se z netenjem notranje nestrpnosti, razprtij in sovražstva znotraj

skupnosti oziroma države. Sovražni govor je od nekdaj počelo najhujšega zla, ki vodi v bratomorno vojno, ki je lahko hušja od agresije. Tudi na Slovenskem v arhivih najdemo *Črne bukve* in druge dokumente, ki so demonizirali strani v spopadu Slovencev proti Slovincem. Pri vseh spopadih

Med letoma 2005 in 2015 je zaradi nesreč izgubilo življenje več kot 700 tisoč ljudi, 23 milijonov jih je ostalo brez doma; v nesorazmernem obsegu so bili prizadeti ženske, otroci in ranljive skupine.

je vojna tudi vojna besed, informacijska vojna,« je dejala, in tudi ta največ posledic pušča prav na neprivilegiranih, marginaliziranih posameznikih.

Ob tem je spomnila na Nadeždo Ažgikino, direktorico moskovskega Pena, ki o napadih na drugače misleče piske pravi, da ne pozna pisateljice ali novinark, ki ji v času njenega delovanja ne bi grozili po spletu. »Pogrom se je začel davno in se je rodil s propagandnim strojem, katerega strahotne posledice in uničenje spremljamo te dni v Ukrajini. Besedno nasilje vedno napoveduje fizično,« je še poudarila Tanja Tuma in dodala, da je moralo veliko pisk iz Rusije pobegniti že pred letošnjim februarjem. »Ani Politkovski so več let grozili, preden je bila umorjena. Julija Latinina, ki je poročala za Eho Moskve, je Rusijo zapustila po tem, ko so groznje s smrtjo prejeli njeni starši. Elena Milišina, ki je v Novi Gazeti pisala o kršenju človekovih pravic v Čečeniji, se mora večkrat skrivati v varni hiši. Ruski centri PEN, ki so se že v preteklosti izrekli proti Putinovemu avtokratskemu režimu, dihajo na škрге in si komaj upajo komunicirati z zunanjim svetom. Ko je Nobelova nagrajenka Svetlana Aleksijevič podprla proteste proti zgoljufanim volitvam diktatorja Lukašenka, je morala zapustiti Minsk in se preseliti v Berlin. Beloruski center PEN so lani zaprli, vsi vodilni odborniki in podpredsednica pa so ušli na Poljsko. Varnost književnice se začne in konča v njeni

komunikaciji s svetom okoli nje,« je še dejala Tanja Tuma.

To bi lahko trdili ne le za književnice in ženske, temveč za prav vsakega od nas, toda vredno je poudariti, da je prav diskriminacija žensk ena od najpogostejših, če ne najpogostejša sovražnost. »Ko sem bila pred tremi leti v Indiji, je bilo po vladnih podatkih pogrešanih kar 63 milijonov žensk in deklet, 21 milijonov pa jih je živelo v domovih, kjer niso bile zažele; tovrstne številke so strašno povedne,« je v pilskem intervjuju za *Sobotno prilogo* dejala Jennifer Clement, tedanja predsednica in prva ženska na čelu mednarodnega Pena, ki je pod njenim vodstvom zasnoval *Ženski manifest in Manifest o demokraciji* domišljije, v temeljno listino pa prvokrat v svoji stoletni zgodovini vključil besedo enakopravnost.

A v *Ženski manifest*, ki sta ga prevzela tako Unesco kot Urad Združenih narodov za ženske in ki se zavzema za zmanjšanje pravnega, fizičnega, spolnega, psihološkega, verbalnega in digitalnega nasilja nad ženskami, za njihovo izobraževanje, varnost, enakost in pariteto ter večjo dostopnost državljskih, političnih, ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic, je vpisana svojstvena grenkoba. Ne le zato, ker »gre za dokument bridkosti, dokument, ki naslavlja izgubo vsega tega znanja, vse te kreativnosti, izgubo vseh teh mnenj in umov«, temveč ker je bil leta 2017 sprejet prav v Lvovu, kjer danes tulijo sirene.

»PEN verjame, da nasilje proti ženskam, v vseh njegovih številnih oblikah, tako za zidovi doma kot v javnem prostoru, ustvarja nevarne oblike cenzure. Vseposvod po svetu so kultura, religija in tradicija vrednotene kot pomembnejše od človekovih pravic in izrabljene kot argument za spodbujanje ali opravičevanje škodovanja ženskam in dekletom. PEN verjame, da dejanje utišanja osebe pomeni zanikanje njenega obstoja. Je oblika smrti,« še berno v manifestu.

Mir in varnost nista samoumevna

Katja Banovec Juroš z uprave za zaščito in reševanje dodaja, da nas je »agresija na Ukrajino ponovno opomnila, da mir in varnost nista samoumevna. Pandemija koronavirusa ter tragična usoda Ukrajine in njenih prebivalcev sta ponovno razkrili na eni strani ranljivost in krhkost žensk v družbi, na drugi pa njihovo neverjetno moč in

nenadomestljivo družbeno vlogo v krizah in sicer« – ključno pa je, da se vloga in položaj žensk v kriznih razmerah ne spreminjata le z zgodovinskimi, temveč tudi z geografskimi, socialnimi, verskimi, kulturnimi in ekonomskimi konteksti. Ob tem Katja Banovec Juroš poudarja, da je bil leta 2015 na globalni ravni sprejet Sendajski okvir za zmanjšanje tveganj nesreč za obdobje 2015–2030; ocena Združenih narodov je tedaj bila, da je v desetletju pred tem zaradi nesreč izgubilo življenje več kot 700 tisoč ljudi, več kot 1,4 milijona je bilo poškodovanih, približno 23 milijonov pa jih je ostalo brez doma; v nesorazmernem številu so bili prizadeti ženske, otroci in ranljive skupine.

»Zmanjšanje tveganja nesreč zahteva angažiranost in partnerstvo celotne družbe, zahteva popolnomočenje ter vključujočo, dostopno in nediskriminatorno udeležbo tistih, ki jih nesreče

Vseposvod po svetu so kultura, religija in tradicija vrednotene kot pomembnejše od človekovih pravic in izrabljene kot argument za spodbujanje ali opravičevanje škodovanja ženskam in dekletom.

ŽENSKI MANIFEST MEDNARODNEGA PENA

nesorazmerno prizadevne, med katere spadajo tudi ženske, zato se spodbuja krepitev vodenja s strani žensk in mladih,« slednje pa bo »zagotovo prispevalo k stabilnosti in s tem k odpornosti družbe proti nesrečam. Iz svojih izkušenj vem, da zaradi odgovornosti in skrbi za otroke in pogosto tudi za ostarele starše, ki so prav tako ranljiva družbena skupina, vloge žensk v kriznih razmerah že zaradi omejenih odgovornosti nikoli ne bodo enake moškim, s čimer seveda ni nič narobe. Prav pa je, da si celotna družba prizadeva, da so ženske enakovredno obravnavane, spoštovane in ustrezno popolnomočene in tako bolje pripravljene tudi za delovanje v kriznih razmerah,« še pravi Katja Banovec Juroš.

Podoba (potencialne) žrtve
Veleposlanica Blanka Jamnišek je na dogodku poudarila, da so »znana *de iure* kazniva dejanja, ki imajo podlago v spolu, spolnem nasilju nad ženskami ter *de facto* vzorci marsikje uveljavljenega vedenja, ki na primer ekonomsko, družbeno in na mnoge druge načine diskriminirajo ženske ter jih odpravljajo na rob družbe. Po mednarodnem pravu so kazniva dejanja, ki imajo podlago v spolu (*gender based violence*), in spolno nasilje (*sexual violence*) kot takšna prepovedana tako v odločitvah mednarodnega kazenskega sodišča kot tudi v varnostnem svetu OZN, ki ima redna letna zasedanja, namenjena tej tematiki.«

Pri tem je ključno poudariti, da so ženske in deklice v mnogo kontekstih videti kot (potencialne) žrtve, še dodaja, »čeprav niso vedno tako obravnavane, tudi kadar so resnično žrtve. Upoštevati pa je treba, da so ženske in deklice tudi agenti pozitivnih sprememb, zato je nujno, da se ženske enakopravno vključuje v postopke zgodnjega opozarjanja, med drugim v obrambno-varnostnem sektorju, pri iskanju rešitev v konfliktnih, pri mediaciji, pri mirovniških operacijah, mirovniških procesih, okrevanju po krizah, v pravosodnih procesih in rekoncilijaciji. Enakopravna participacija, sodelovanje ter vodstvo žensk in moških je nujna osnova za celovit pristop pri preprečevanju množičnih grozodejstev, kot tudi pri reševanju posledic konflikтов.«

Protiutež doživetju zla

In če se človečnost zdi prevelik, neoprijemljiv koncept, je, kot pravi Anica Mikuš Kos, vredno spomniti, da »vojna kot utelešenje zla in nečlovečnosti ljudi prizadeva na različne načine – ne gre le za travme, izgubo ljubljenih oseb, doma, življenja, ki si ga zgradil,« zagotovo prispevalo k stabilnosti in s tem k odpornosti družbe proti nesrečam. Iz svojih izkušenj vem, da zaradi odgovornosti in skrbi za otroke in pogosto tudi za ostarele starše, ki so prav tako ranljiva družbena skupina, vloge žensk v kriznih razmerah že zaradi omejenih odgovornosti nikoli ne bodo enake moškim, s čimer seveda ni nič narobe. Prav pa je, da si celotna družba prizadeva, da so ženske enakovredno obravnavane, spoštovane in ustrezno popolnomočene in tako bolje pripravljene tudi za delovanje v kriznih razmerah,« še pravi Katja Banovec Juroš.